

מכון נסיעה דף לימוד ימים נוראים תשע"ב/2011 צדק חברתי: לרחוקים ולקרובים

כמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו

לְמָה צָמְנוּ, וְלֹא רָאִיתָ; עֲנִינוּ נַפְשָׁנוּ, וְלֹא תִדְעֶה? [כך שואל העם את ה', המשיב ועונה להם:] הֲנָה בְּיוֹם צָמְכֶם תִּמְצְאוּ חֶפֶץ... [גם ביום הצום עצמו תמשיכו לעסוק בצבירת הון ורכוש]. הֲנָה לְרִיב וּמִצָּה [קטטה] תִּצְמוּ, וְלִהְיוֹת בְּאֶגְרֵף רָשָׁע. לֹא תִצְמוּ בְּיוֹם לְהִשְׁמִיעַ בְּמִרוֹם קוֹלְכֶם... הַכֹּזֵה יִהְיֶה צוּם אֲבַחְרֶהוּ [האם אתם חושבים שבצום כזה אני מעוניין?]. - יוֹם עֲנוֹת אֲדָם נַפְשׁוֹ, הֶלְכֶף פֶּאֲגֻמָּן רִאשׁוֹ [האם די בלכופף את הראש כפרח האגמון, ב"פזזה" של הכנעה?]. וְשֶׁק וְאֶפֶר יִצִיעַ? הֲלֵזָה תִקְרָא צוּם וְיוֹם רָצוֹן לֵה? הֲלוֹא זֶה צוּם אֲבַחְרֶהוּ: פֶּתַח חֲרָצְבוֹת רָשָׁע [שחרר את השלשלאות של מי שנכלאו שלא כדין] הֲתֵר אֲגִדּוֹת מוֹטָה [התר את הקשרים הכובלים את המשועבדים] וְשִׁלַּח רְצוּצִים [העשוקים] חֲפָשִׁים... הֲלוֹא פָּרַס לְרַעַב לַחֲמֶךְ, וְעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בֵּית. כִּי תִרְאֶה עָרִים - וְכִסִּיתוּ, וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלֵּם. אִזּוּ יִבְקַע פֶּשַׁח אֹרֶךְ וְאֶרְכָּתְךָ [רפואתך] מִהֲרָה תִצְמַח. וְהִלַּךְ לִפְנֵיךְ צִדְקָךְ, כְּבוֹד ה' יִאֲסֹפֶךְ. אִזּוּ תִקְרָא - וְה' יַעֲנֶה; תִּשְׁוַע - וְיֹאמֶר הַנְּנִי. אִם תִּסִּיר מִתּוֹכְךָ מוֹטָה [את מוט העול המכביד על הנדכאים], שִׁלַּח אֲצַבֵּעַ וְדַבֵּר אֲנִי [ואם תסיר מתוכך את אלה העושים מסחר ורומזים ביניהם באצבע על כוונותיהם הערמומיות. ופירוש נוסף ל"שלח אצבע": אם תסיר מתוכך את הנטייה להצביע על האחר כאשם]. וְתִפֶּק לְרַעַב נַפְשְׁךָ [ותעניק לרעב מעצמך ממש] וְנִפְשׁ נַעֲנֶה [מעונה] תִּשְׁבִּיעַ, וְזָרַח בַּחֹשֶׁךְ אֹרֶךְ, וְאֶפְלָתְךָ כִּפְהָרִים. וְנָחַךְ ה' תְּמִיד, וְהִשְׁבִּיעַ בְּצַחְצְחוֹת [מאכלים צחים וטובים] נַפְשְׁךָ, וְעֲצַמְתֶּיךָ יַחֲלִיץ. וְהָיִיתָ כְּגֹן רֶוַח, וְכִמּוּצָא מִיַּם אֲשֶׁר לֹא יִכְזְבוּ מִיָּמָיו. וּבְנוּ מִמֶּךָ חֲרָבוֹת עוֹלָם, מוֹסְדֵי דוֹר וְדוֹר תִּקְוִי...]

– מתוך ההפטרה של יום כפור, ישעיה נח: ג-יב, פירוש וברור ע"י יונדב קפלון

ליצור נס

מעשה ברבנו הזקן, "בעל התניא", שבערב יום הכיפורים - אחרי שהתעטף כבר בטליתו והתכוון בדקות עליונה להתחיל בתפילת "כל נדרי" - הסיר פתאום את הטלית מעליו ויצא במהירות מבית הכנסת. איש לא הספיק לרוץ אחריו כדי לראות לאן הוא פונה, מלבד נער אחד, שרץ בעקבותיו מבלי שהרגיש; והוא ראה וסיפר:

שלג דק ירד ורוח מקפיאה נשבה. הרבי עבר מסמטה לסמטה עד שמצא בית קטן בקצה העיר. זה היה בית רעוע ומט ליפול שבו גרה אלמנה צעירה, חולנית, ומטופלת בשני פעוטות. חיש מהר נטל הצדיק גרון ישן שהיה בחצר והחל לבקע גזעים כדי להבעיר אש באח הריק. השמש כבר שקעה, יום הכיפורים בפתח ויהודים בכל בתי הכנסת כבר עומדים בתפילה - מלבד הרבי. מבעד לחלון הציץ הנער ונדהם לראות כיצד חותך הצדיק במהירות ירקות למרק, ואיך הוא שופת את הסיר, ומעמידו על התנור.

שתהיה לך שנה טובה ומתוקה, בירך הרבי את האלמנה, שלא ידעה את נפשה מרוב שמחה ולא מצאה מלים להודות לאיש המוזר על הנס שארע לה.

אך, אנחנו יודעים שזה לא היה נס. מישוהו כאן זכר למה באמת ועל מה אנחנו צמים ביום הכיפורים.

– מעשה חסידי

צום אבחרהו

בצום, אתה לובש בגדים שיוצרו ע"י אסירים סינים, ונעליים שילדים מפוחדים בכו עליהם במפעלים מתועבים, הספרים שאתה מחזיק בידיים שלך מלוכלכים מהדמעות של יערות שהולכים ומתים... הצום אותו אני בוחר הוא כזה: שיעורר בך השראה לחלוק את האוכל שלך עם הרעבים, לחלק מחדש את העושר של הארץ הזאת באופן שווה, לבנות בתים שגם מחוסרי דיור יוכלו לעמוד במחיר שלהם, ולפתוח את הלב חזרה לאנשים שהשלכת ממנו, אפילו אלו שבמשפחתך.

– הרבה שפע גולד, פירוש לישעיה נח

מחשבות מנסיעה

פסוקי התורה המורים על יום כיפור מגלים לנו שמטרתו הן כפרה וטהרה, אך אינם אומרים כיצד להגיע אליהן. עם זאת, ה"הפטרה" של יום כיפור לא משאירה מקום לספק: הצום צריך להוביל לפעולות של אחריות וצדק חברתי. הרעיון המרכזי בהפטרה הוא הדרישה להקרבה עצמית – הקרבה מתוך מה שנעים ומהנה עבורנו לטובת צרכיו של המסכן והחלש – אלו שזרים לנו וגם אלו שבמשפחתנו.

ישעיה מבקר אנשים שהפכו את הצום למטרה ולא לאמצעי. הצום שהאל בוחר, לדברי ישעיה, מוביל לפעולות דרמטיות של נתינה ואחריות מוגברת בכמה תחומים: העולם, העם היהודי, והמשפחות שלנו. הוא רוצה שנשחרר את המשועבדים, נאכיל את הרעבים, נמצא בתים ולבוש לעניים.

ישעיה גם מזכיר אותנו שכשנפעל בדבקות בעד אנשים אחרים, אסור לשכוח את אלו שהכי קרובים לנו: "כִּי תִרְאֶה עָרֹם וְכִסִּיתוֹ, וּמְבֻשָׁךְ לֹא תִתְעַלֵּם." ישעיה מדגיש שעלינו להתמודד לא רק עם הסימנים המוחשיים של דיכוי ומחסור, אלא גם עם הדרך שבה אנו מתייחסים אחד לשני: אנחנו חייבים "לשלוח אֶצְבַּע וְדָבָר אֶןֶן" מתוכנו. יש מפרשים שמבינים את המילים "שלח אצבע" כנטייה להצביע על האחר כאשם, ומשתמע ש"דבר און" מתייחס לרכילות זדונית.

ישעיה מלמד אותנו שצמיחה רוחנית אמיתית דורשת ממנו לעשות שינויים גם בעולם החיצוני וגם בתוך עצמנו, ושהתוצאות צריכות לעזור גם לרחוקים ממנו, לאלו שאין לנו איתם קשרים יומיים או פשוטים – וגם לאלו שקרובים לנו, בתוך המשפחות והקהילות שלנו.

כשאנו צמים אנו מכירים בכך שהננו כלים מוגבלים ובלתי-מושלמים, התלויים בכוחות גדולים מאיתנו. דרך הצום, אנחנו גם חווים את המחסור והמצוקה שאחרים חווים מדי יום. ישעיה מאתגר אותנו לתרגם את ההכרה במוגבלותנו לנתינה לאחרים. הנתינה הזאת, שמבוססת על הזדהות פנימית עם אחרים, מחברת אותנו אל מעגל אינסופי: כשאנחנו מרגישים מחסור, הדבר גורם לנו מודעות גדולה יותר למקרים שבהם אנו מתברכים, שכתוצאה גורם לנו רצון להעניק לאחרים.

ישעיה מעודד אותנו עם הבטחה של שכר פרדוקסאלי. על ידי חיזוק הרגישות המוסרית שלנו ולקיחת אחריות, אנו גם מעניקים לעצמנו וגם מפתחים יכולת אינסופית לתת עוד ועוד. ישעיה מבטיח שאם נכוון את הצום לכיוון של נתינה, אזי "יזרח בחושך אורנו" ואנו נהיה "כגן רווה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו". אם נטפל באחרים, נהפוך בעצמנו להיות מקור תמידי של חיים וברכה.

שאלות למחשבה

- מתי בפעם האחרונה נתתי משהו למישהו, והרגשתי שבעצם זה היה אני שקיבלתי כאן מתנה?
- איזו מגבלה שלי מלמדת אותי על תלותי במישהו אחר?
- התברכתי בסוגים שונים של שפע חומרי ונפשי. מה מתוך כל זה אני יכול להעניק - ולמי?
- מה הקשר בחיי בין לתת ל"רחוקים" ולתת ל"קרובים"? איזה מהם יותר קל בשבילי?